

VLAAMSE COMMISSIE ONROEREND ERFGOED

ADVIES VCOE 2018|071 VAN 26 SEPTEMBER 2018

OVER DE VOORLOPIGE GEDEELTELIJKE OPHEFFING VAN DE BESCHERMING ALS MONUMENT VAN DE KOLENWASSERIJ IN BERINGEN, NAAR AANLEIDING VAN DE ADVIESVRAAG VAN MINISTER GEERT BOURGEOIS VAN 31 AUGUSTUS 2018

De Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed, rechtsgeldig samengesteld, brengt op 26 september 2018 volgend advies uit:

I. SITUERING

1. Adviesvraag. De VCOE ontving op 31 augustus 2018 een adviesvraag van Geert Bourgeois, minister-president van de Vlaamse Regering en minister van Buitenlands Beleid en Onroerend Erfgoed, over de voorlopige gedeeltelijke opheffing van de bescherming als monument van de kolenwasserij in Beringen. De VCOE spreekt zich in voorliggend advies uit over de documenten in het kader van de opheffing van de bescherming met name (a) het ministeriële besluit tot voorlopige opheffing van de bescherming, (b) de fotoregistraties, (c) de afbakeningsplannen, (d) de richtlijn voor het documenten van erfgoedwaarden, -elementen en -kenmerken en (e) het inhoudelijk dossier.

2. Opheffingsvoorstel. Met voorliggend dossier wordt de voorlopige gedeeltelijke opheffing van het ministerieel besluit van 19 december 1994 voorgesteld. Dit beschermingsbesluit legt de bescherming als monument vast van de indikers met toebehoren en van de kolenwasserij en –zeverij met toebehoren. Het besluit wijst op de industrieel-archeologische waarde *‘als gebouwen en uitrustingen van een 20ste-eeuwse steenkoolmijn van het Limburgse Steenkoolbekken, met technologische, economische, bedrijfsarchitectuurhistorische en sociale betekenis’*.

Concreet betreft het opheffingsvoorstel de kolenwasserij 1, de kolenwasserij 3 en de zifterij 2, maar met uitzondering van de sporen onder de twee kolenwasserijen en de kolenbunkers van kolenwasserij 1. Deze onderdelen blijven wel als monument beschermd. Het inhoudelijk dossier verduidelijkt dat voorliggend opheffingsvoorstel daarnaast voorziet in een aanpassing van de afbakening van de bescherming aan de actuele situatie, die ontstond na sanering en sloop van enkele volumes.

3. Voorbeeldsite. De kolenwasserijen en de zifterij maken deel uit van de mijnsite van Beringen. De bescherming van deze site (MB van 22 december 1993 en MB van 19 december 1994) kwam tot stand vanuit een algemene visie over de bescherming van de verschillende steenkoolmijnen in Limburg. Per mijnzetel zouden de belangrijkste elementen worden behouden en daarnaast zou één volledige mijnsite worden bewaard om de functie en de werking van een steenkoolmijn tastbaar te maken. De site van Beringen werd als voorbeeldsite gekozen omwille van zijn representativiteit, ouderdom, graad van volledigheid van de gebouwen en installaties, architecturale en technologische waarde van verbouwingen, compactheid, overzichtelijkheid, de aanwezigheid van complementaire activiteiten en de aanwezigheid en ligging van de terrils. Bovendien is de mijnzetel in Beringen de enige van de zeven mijnzetels in Limburg waarvan de kolenwasserijen mee werden beschermd.

De Beringse kolenwasserij en –zeverij vertegenwoordigen aldus een belangrijke erfgoedwaarde. De commissie benadrukt dat de gebouwen zeer beeldbepalend zijn voor de Beringse mijnsite en uniek voor Vlaanderen. Ze zijn tevens een belangrijk relict op Europese schaal.

II. STRATEGISCHE BEMERKINGEN BIJ HET OPHEFFINGSVOORSTEL

4. Vijf strategische bemerkingen. Gelet op de belangrijke erfgoedwaarde van de site in het algemeen en van de kolenwasserijen en -zeverij in het bijzonder, formuleert de commissie volgende fundamentele bemerkingen bij voorliggend voorstel tot opheffing:
- a) Het opheffingsvoorstel wordt niet gekaderd binnen de algemene visie op de bescherming en het behoud van het mijnnerfgoed in Limburg. Er wordt nergens een overzicht gegeven van de verschillende steenkoolmijnen in Limburg en hun huidige bewarings- en beschermingstoestand. De commissie meent evenwel dat voorliggend opheffingsvoorstel niet los kan worden gezien van een globale toekomstvisie voor het bewaarde mijnnerfgoed.
 - b) Het voorstel tot opheffing wordt ook niet geduid vanuit een visie op de Beringse steenkoolmijn als voorbeeldsite. Het is geheel onduidelijk of na opheffing en sloop het volledige verhaal van de steenkoolmijn en de functie en de werking ervan nog voldoende tastbaar en inzichtelijk zullen zijn. De commissie merkt op dat het inhoudelijk dossier wijst op de negatieve impact van de afbraak van kolenwasserij 3 op de afleesbaarheid van de site en de stabiliteit van het geheel. De commissie betreurt dat hieromtrent geen oplossingen of een denkrichting worden meegegeven.
 - c) De opheffing van de bescherming wordt onvoldoende gemotiveerd en onderbouwd. Het opheffingsbesluit verwijst generiek naar de artikels 6.2.1, 1° en 3° van het Onroerenderfgoeddecreet: *‘de erfgoedwaarden van het beschermde goed zijn onherstelbaar aangetast of verloren gegaan’* en *‘de gehele of gedeeltelijke wijziging of opheffing is vereist omwille van het algemeen belang’*.

Op basis van de inleidende bepalingen stelt de commissie vast dat de opheffing van kolenwasserij 3 enkel steunt op artikel 6.2.1, 3° (algemeen belang). Concreet wordt verwezen naar het derde addendum bij de protocolovereenkomst van 29 mei 2009 en naar de ontwikkeling van de ruimere site als een *‘delicate evenwichtsoefening waarbij diverse ruimtelijke belangen worden afgewogen’*. Het inhoudelijk dossier geeft bijkomend aan: *‘De motivatie voor de afbraak is de grote investeringskost louter voor consolidatie (voorafgaand aan restauratie) (...) Het wordt als niet maatschappelijk wenselijk aanzien om dergelijke bedragen te spenderen voor een loutere conservatie’*. De commissie erkent dat het voorstel tot opheffing van de bescherming het resultaat is van diverse afwegingen. Desalniettemin wenst de commissie er op te wijzen dat de beslissing tot opheffing, zoals vastgelegd in het derde addendum, niet werd gemotiveerd en ook niet steunde op enig onderzoek.¹ Aanvullend benadrukt de commissie dat de opheffing van de bescherming voor kolenwasserij 3 niet gemotiveerd kan worden op basis van artikel 6.2.1, 1° (verlies erfgoedwaarden). Immers, uit het inhoudelijk dossier blijkt dat de bouwfysische situatie van de globale structuur relatief

¹ Het derde addendum stelt: *‘Uit bijkomend onderzoek blijkt dat het behoud van kolenwasserij 3 onmogelijk is.’* Echter, uit het antwoord van minister Geert Bourgeois op schriftelijke vraag nr. 102 van 7 december 2016 blijkt dat de beslissing niet werd gebaseerd op een studie. (<https://www.vlaamsparlement.be/parlementaire-documenten/schriftelijke-vragen/1098137>)

goed is en dat zowel de betonstructuur als staalstructuur vrijwel ongewijzigd bewaard bleek. Ook de oorspronkelijke uitrusting bleef integraal bewaard.

Voor kolenwasserij 1 en zifterij 2 verwijzen de inleidende bepalingen van het opheffingsbesluit zowel naar het verlies aan erfgoedwaarden als naar de afgeleverde sloopvergunningen. Het opheffingsbesluit stelt dat de erfgoedwaarden van de kolenwasserij 1 onherstelbaar werden aangetast door het onophoudelijk aanpassen en uitbreiden en dat geen structureel samenhangende of oorspronkelijke uitrusting meer aanwezig is. Voor de zifterij 2 wordt gewezen op de onvolledigheid van de opstelling van machines waardoor deze geen meerwaarde meer zouden hebben in de afleesbaarheid van het vroegere productieproces. De commissie merkt op dat dit verlies aan erfgoedwaarden evenwel nergens concreet wordt aangetoond of gestaafd. Het inhoudelijk dossier geeft geen verduidelijking bij de bouwfysische of bewaringstoestand van kolenwasserij 1 en zifterij 2 en ook de fotoregistraties bieden geen verdere duiding hieromtrent. Wat de afgeleverde sloopvergunningen betreft, verduidelijkt het inhoudelijk dossier dat deze onder voorwaarden werden verleend, maar nog niet werden uitgevoerd. Het is voor de commissie bijzonder onduidelijk op welke inhoudelijke gronden deze vergunningen zijn gestoeld.

Voor de zifterij 3, het langwerpige volume (assegalerij) ten oosten van kolenwasserij 4, de lading ten zuiden van kolenwasserij 4, de schlammdroger 2 (EKOL) ten oosten van Kolenwasserij 3, de piperack tussen kolenwasserij 3 en de grote indikker en de constructies gebouwd in de hoek tussen zifterij 2 en losvloer wijst het opheffingsbesluit op de reeds uitgevoerde sloop. Ook hier is het onduidelijk hoe de sloop- en saneringswerken in het verleden gemotiveerd werden.

- d) Hierbij aansluitend wijst de commissie op de verschillende procedures die gevolgd worden met het oog op de sloop van kolenwasserij 3, kolenwasserij 1 en zifterij 2 en de overige volumes. Enkel voor kolenwasserij 3 lijkt de decretaal vastgelegde procedure te worden gevolgd, met name: eerst een opheffing van de bescherming, vervolgens de vergunningsprocedure tot sloop en tenslotte de eigenlijke sloop. Voor kolenwasserij 1 en zifterij 2 werden daarentegen reeds sloopvergunningen toegekend, dit voorafgaand aan een voorstel tot opheffing van de bescherming. En voor de overige volumes zijn de sloopwerken zelfs al uitgevoerd. Dit is de omgekeerde wereld. De commissie kan een dergelijke werkwijze dan ook niet ondersteunen en wijst er op dat de sloop van een beschermd monument principieel verboden is (art. 6.4.7 Onroerenderfgoeddecreet). De Vlaamse Regering kan enkel een toelating verlenen voor de gedeeltelijke sloop als dat de erfgoedwaarde ervan niet wezenlijk aantast. Aan deze voorwaarde is volgens de commissie niet voldaan: de volumes zijn beeldbepalend voor de site, de sloop betekent een verlies aan erfgoedwaarden en tast de bewaarde samenhang van het kolenwasserij- en zeverijcomplex aan. Aanvullend wijst de commissie er op dat tegen deze sloopvergunningen juridische stappen werden gezet. Het lijkt de commissie niet wenselijk een voorafname op deze lopende gerechtelijke procedures te doen. Wat de reeds gesloopte volumes betreft, benadrukt de commissie dat de decretaal vastgelegde procedures niet gerespecteerd werden.
- e) Tot slot wijst de commissie er op dat momenteel geen duidelijk herbestemmings- en ontwikkelingsscenario bestaat voor het kolenwasserij- en zeverijcomplex. Het inhoudelijk dossier geeft aan dat voor kolenwasserij 4 nog een herbestemming moet

worden gezocht en dat ook voor de zone die na sloop van de kolenwasserijen 1 en 3 zou vrijkomen de verdere invulling nog moet worden onderzocht. Het is voor de commissie onduidelijk of reeds herbestemmingsscenario's werden verkend. Aldus dringt de vraag zich op of de constructie, die grotendeels structureel in orde en waterdicht is, niet tijdelijk geconsolideerd kan worden in afwachting van een duidelijk toekomstscenario.

III. ARTIKELSGEWIJZE BESPREKING VAN HET OPHEFFINGSVOORSTEL

5. In onderstaande paragrafen gaat de commissie verder artikelsgewijs in op het ministerieel besluit tot voorlopige gedeeltelijke opheffing en het inhoudelijk dossier. Voor haar bemerkingen bij artikel 1 verwijst de commissie naar paragraaf 4 c) van dit advies.
6. Artikel 2. Het opheffingsbesluit verwijst naar het afbakeningsplan van 1994 waarop de beschermde goederen zijn aangeduid en naar het plan waarop de contouren van de originele bescherming samen met de op te heffen onderdelen staan aangeduid. De commissie merkt op dat dit tweede plan door zijn gelaagdheid niet eenvoudig afleesbaar is. Verdere (woordelijke) duiding bij dit plan is wenselijk. Bovendien merkt de commissie op dat de markering 'opgeheven bescherming, met uitzondering van onderliggende sporen' voor kolenwasserij 1 niet geheel correct is. Volgens het inhoudelijk dossier worden van deze kolenwasserij immers ook de kolenbunkers bewaard en beschermd.

Tot slot verwijst artikel 2 naar de drie fotobijlagen waarin de kolenwasserijen 1 en 3 en de zifterij 2 in beeld zijn gebracht. Het is positief dat een uitgebreide fotoreportage werd opgemaakt. De commissie merkt wel op dat enkel voor kolenwasserij 3 duiding wordt gegeven in de onderschriften bij de foto's. Voor kolenwasserij 1 en zifterij 2 wordt slechts aangegeven vanop welk niveau de foto's getrokken werden.

7. Artikel 3. Het opheffingsbesluit benoemt de erfgoedwaarden die verloren gaan en gedocumenteerd moeten worden. Het betreft enkel de twee delen van kolenwasserij 3, met inbegrip van de betonnen indikkers, transportbanden, trommelfilters, vergaarbakken, zeven en flotatiebatterijen. De commissie stelt vast dat een documentatie en registratie van de erfgoedwaarden van kolenwasserij 1 en zifterij 2 niet nodig wordt geacht. Het inhoudelijk dossier stelt: *'We gaan ervan uit dat er geen erfgoedwaarden verloren gaan door de sloop van kolenwasserij 1 en zifterij 2'*. Deze stelling wordt niet verder gemotiveerd en kan volgens de commissie dan ook niet volstaan als onderbouwing voor de keuze om deze volumes niet te documenteren.

Het artikel 3 verwijst tevens naar de in bijlage toegevoegde richtlijn voor het documenteren van de erfgoedwaarden van kolenwasserij 3. De richtlijn gaat achtereenvolgens in op de doelstelling van het documenteren, de documentatie, het rapport en het indienen van het rapport. Het is positief dat de opmaak van een gedetailleerde fotoreportage met situering van elke foto op kaart, een gedetailleerd opmetingsplan met plattegronden, dwarsdoorsneden en aanzichten en een inventarislijst van de machines wordt vooropgesteld. Desalniettemin wijst de commissie er op dat de richtlijn erg beknopt is en geen duidelijke methodologie voor het documenteren van een dergelijk complex gebouw bevat. De richtlijn is in sterke mate praktisch van aard (o.a. schaal opmetingsplan, drager en bestandstype van het dossier, indienwijze dossier). De commissie meent dat er aldus onvoldoende garanties zijn dat het eindresultaat effectief hanteerbaar zal zijn voor toekomstig onderzoek.

8. Artikels 4 en 5. Tot slot verwijst het opheffingsbesluit naar de passages of onderdelen van het beschermingsbesluit van 1994 die ten gevolge van de opheffing worden gewijzigd. Aldus wordt

in artikel 1 van het beschermingsbesluit de verwijzing naar de perceelnummers aangepast, alsook de beschrijving van de beschermde onderdelen. Verder wordt het afbakeningsplan vervangen.

De commissie vraagt zich af of de voorgestelde omschrijving en het bijgevoegde plan wel gedetailleerd genoeg zijn om in de toekomst duidelijkheid te hebben over de te behouden delen en het verdere beheer. Zoals aangegeven in het inhoudelijk dossier is het ministerieel besluit van 1994 weinig gedetailleerd en maakt het bijvoorbeeld geen onderscheid tussen de diverse onderdelen van het gebouw uit verschillende bouwfases. Het lijkt de commissie daarom wenselijk om het oorspronkelijke beschermingsbesluit verder te verfijnen, onder andere met een duiding van de erfgoedwaarden, -kenmerken en -elementen van het resterende gebouwencomplex.

9. Opheffingsdossier. Met betrekking tot het inhoudelijk dossier formuleert de commissie volgende bemerkingen:

- Onder punt 6 wordt verwezen naar verschillende (al dan niet gesloopte) deelconstructies en onderdelen van de kolenwasserij en –zeverij. Het is evenwel niet steeds duidelijk waar deze zich situeren/situeerden. Een duidelijk beeld van de complexe gebouwstructuur en de evolutie ervan doorheen de tijd ontbreekt. Hierdoor is de impact van voorliggend opheffingsvoorstel op het resterende gebouwencomplex onvoldoende duidelijk.
- Hiermee samenhangend wijst de commissie er op dat de documentatiebijlage bij het inhoudelijk dossier erg beperkt is. Er wordt enkel een schematisch plan van de kolenwasserij en drie detailillustraties hiervan opgenomen. In tegenstelling tot wat op pagina 13 van het inhoudelijk dossier staat, werden geen kaarten, postkaarten, archiefphoto's, bouwplannen, kadastralmutaties ed. toegevoegd. De commissie vraagt de documentatiebijlage verder aan te vullen.
- Op pagina 10 en 11 worden maatregelen opgesomd ter consolidatie van het beschermde gedeelte van de kolenwasserij. De commissie kan deze maatregelen, hoewel weinig concreet, ondersteunen. Tegelijk wijst de commissie er op dat deze maatregelen nergens (juridisch) worden verankerd. Het is aldus de vraag in hoeverre er garanties zijn voor de effectieve uitvoering van deze maatregelen. Immers, nog heel wat zaken moeten eerst verder worden uitgezocht, bijvoorbeeld de manier waarop de inhoudelijke band van de overblijvende piperack en van de indikker op het dak van de losvloer met de kolenwasserij kan worden vormgegeven.

10. Conclusie. Op basis van de informatie die aan de commissie werd overgemaakt en rekening houdend met bovenstaande strategische en artikelsgewijze opmerkingen geeft de commissie een ongunstig advies voor de voorlopige gedeeltelijke opheffing van de bescherming van het ministerieel besluit van 19 december 1994.

Namens de Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed,

Edith Vermeiren

Ondervoorzitter